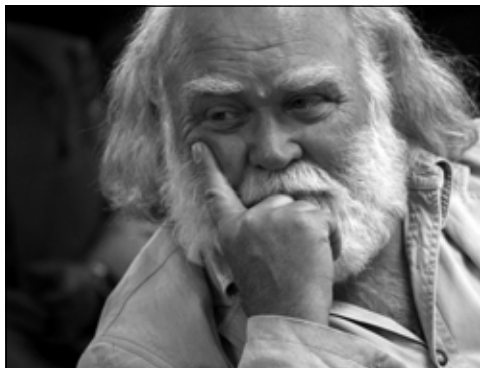


rendezésére, melyen a világ minden részéről vettek részt haikuköltők Japántól Kanadáig, Dániától Romániáig. Ugyanebben az évben jelent meg az általam szerkesztett, bevezető tanulmánnyal ellátott *Ezer magyar haiku* című kötet, melyben 264 magyar költő haikui olvashatók. Immár tizenhárom éve rendszeresen találkozunk a Magyar–Japán Baráti Társaság haikuklubjában, ahol haikuk írásával, fordításával és bírálatával foglalkozunk.

## Böjte József

filmrendező, producer, újságíró (Vác, 1944. szeptember 1.)



Még vagyok!

Hetvenéves leszek? Nem hiszem el... Valami vallomást, valami lezárásfélét kellene írnom, de nem zárok le semmit. Még előrenézek, mert sok a baj. Szívesebben írnék arról, mi mindent kéne tenni, hogy az országunk jobb és élhetőbb legyen, hogy ne legyen ennyi szegény ember, hogy legyen minél több értelmes fiatal, aki átlátja azt, ami itt történt és történik, és előbb-utóbb felismeri, hogy mi a teendő. Ebből a szempontból persze eszembe jut az életem néhány olyan eseménye, amikor azt gondoltam, hogy fontos az, amit csinálok. Népművelés a hivatásom. A művészet csak eszköz.

Koromból adódóan részese voltam az amatőr művészeti mozgalom hőskorának (a hatvanas évektől a kilencvenes

évekig). A mozgalom progresszív része jórészt az öntevékenység kibontakoztatását, a kulturálódást és az önkifejezés szabadságát szolgálta. Versmondó voltam, színjászó együtteseket vezettem, sokszor sikerrel, a Pinceszínházban például az *Élmunkás téri történet* című drámám nagy visszhangot váltott ki, és a néptánc-, táncházmozgalomban is jeleskedtem együtteseimmel és írásaimmal. Jól éreztem magam ebben a kicsit szabadabb, minőséget követelő, némileg ellenzéki világban, amely inkább az akkori hatalom buta és műveletlen apparatcsikjainak átverésében, a korlátozott művészet és a politikai falak tologatásában, tágításában merült ki, mintsem valami konkrét politikai ellenzékiességben. Igyekeztünk értékeket létrehozni. Sok tanítványom életét befolyásoltam jó irányban, ezek a visszajelzések jólesnek.

Aztán elcsábultam a film, elsősorban a dokumentumfilm felé, és nagy élvezettel tanultam Takács Gábortól, Csőke Józseftől ízlést, tempót, szigorú realitásvizsgálatot, szociológiai szemléletet, és persze magát a szakmát. A Katonai Filmstúdióban, ahol dramaturgként dolgoztam, csak akkor engedtek rendezni, amikor már díjakat nyertem a televízióban és a

dokumentumfilm-stúdióban mint vendégrendező. „Vigyél magaddal...” című filmem nagydíjat nyert a miskolci dokumentumfilm-fesztiválon, a *Sensei* pedig Ezüst Gerely díjat.

Próbáltam feszegetni a katonai vezetők által szabályozott kereteket, és sikerült történelmi filmjeimmel, táncfilmjeimmel, etikai-erkölcsi problémafeltáró, sokszor vizsgálatokat kiváltó dokumentumfilmjeimmel kimozdítani a stúdiót elzárt világából. Minden filmet bemutatta a televízió, viták, beszélgetések kerekedtek belőlük, aminek eredményeként egyre szabadabban készíthettem már kisjáték-, satirikus, humoros filmeket is. Ma már mosolygok rajtuk, de akkor hatásosak voltak. Sok fesztivált, koncertet, szabadtéri rendezvényt is rendeztem nemzetközi countryfesztiváloktól borfaluig, Ki mit tud?-októl nemzeti ünnepekig.

A rendszerváltás forrongásában mint reformpárti aktivista vettem részt, és a baloldali váltás aktív részese voltam.

A kilencvenes évek elején megalakítottuk feleségemmel, aki szociológus (Terebes Mária) a Kreatív Média Műhelyt, és abban dolgozom azóta is mint producer és rendező.

Adtunk ki könyveket, hangoskönyvet, szerveztünk nagyrendezvényeket, és készítettünk filmeket, reklámot, szociológiai felméréseket, a bibliográfiánk elég hosszú.

Nagy élménye volt életemnek mintegy tízéves együttműködésem Jancsó Miklóssal, akivel először a *Kövek üzenete* című dokumentumfilm-sorozatot, majd, több dokumentumfilm után, a *Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten* című játékfilmet hoztuk létre. Társrendezőként és producerként dolgoztunk együtt, nagy barátságban.

Az én ötletem alapján szerveztük meg 1994-ben a *Hiszünk a dalban* koncertet, és a balatonszárszói József

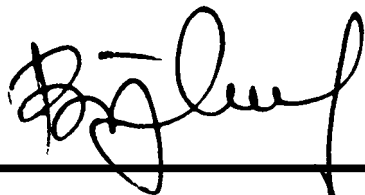
Attila-emlékmű létrehozása érdekében az *Én, József Attila itt vagyok* verskoncertet a Sportcsarnokban, valamint a *Nappali virasztást* két alkalommal is József Attila sírjánál. Az ezekről készült filmeket a mai napig játsszák a televíziók.

Jancsóval együtt megalapítottuk a Független Magyar Művészeti Alapítványt. Sok író, költő, drámaíró, színház, kulturális rendezvény, könyv, zenemű, koncert, film támogatásával járultunk hozzá komoly művészeti értékek megalkotásához.

Több dokumentumfilmem szerepelt különféle fesztiválokon, díjazták is néhányat. Állami kitüntetést soha nem kaptam. Nem is hiányzik.

Elég sommás élettörténet ez, főleg a szakma, a munka jelenik meg benne, holott legalább ennyire volt fontos életemben a szerelem, a család, a három gyermekem és a négy unokám, na és a barátaim, a velük való minél harmonikusabb együttélés megteremtése.

És fontosak a mai harcok is. Mert van ma is rengeteg jobba tenni való. Ezért találtuk ki és szerveztük meg a Nemzeti Színház-búcsúztató gálaestet, a szétvert társulat előtti tisztelgés jegyében, sok kedves barát-művész közreműködésével, és ezért segítek, ha tudok, azoknak a megmozdulásoknak a rendezésében, amelyek a mai állapotok radikális megváltoztatása érdekében zajlanak. Ezért forgatom már négy éve a *Freskó faluról* szóló dokumentumfilmet, hogy segíthessek azokon, akik kiszolgáltatottságuk miatt nem képesek érdekeik érvényesítésére. Talán már csendesebben, lassabban, de kitartóan végzem a dolgom. Még vagyok!



## Kéri Ádám

festőművész (Budapest, 1944. szeptember 5.)



Néhány szubjektív, gyermekkori élmény: háborúban született generáció voltunk – az ötvenes években Budapest még tele volt lőszerrel –, gyermekfejjel tanultuk meg a töltényt szétszedni, játszani vele, tudtuk, mi van benne, hogyan működik. Halott barátom volt, féllábú iskolatársam – és még nem voltunk tízévesek. Játszottunk.

Aztán tizenkét éves korunkra jött 1956. Ismét a töltények. Tudtuk, milyen

nyomot hagy a gránátrepesz. Tudtuk, a golyó hogyan pattog az aszfalton, miként vágódik a falba. Halottakat láttunk és sebeket. Gyerekek voltunk.

Most Irak, Afganisztán, Szíria és a többi... Jó volna konzultálni az ottani gyerekekkel.

A lövedék nyomot hagy. Az emberi testben, a falban, az üvegben, a fa törzsében, az acélban stb. A nyomok, sérülések olvashatók, jelentésük van, szimbólumokká válnak. A történelemnek nyomai vannak...

A töltény nagyon szép. Esztétikai szempontból tökéletes. Tartalom és forma egysége, tökéletes funkció. Áramvonalas! Működik! És szép. Önmagában szép. Sorozatgyártása megoldott, mindenkihez el tud jutni, esztétikai értékeket közvetít. Megfizethető.

Hát ebben a században élünk s élünk.

Ahol születtem, Budán éltem különböző külföldi megszakításokkal a mai napig. Végeztem iskoláimat, mint mindenki más, de nagyon hamar, 14-15 éves koromban tudtam, hogy festő akarok lenni. Először az Arany János Gimnázium, majd különbözeti vizsgával a Képző- és Iparművészeti Gimnázium és a rajzsakkörök. Felvettek a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakára, ahol Kmetty János és Bernáth Aurél voltak a mestereim, 1969-ben végeztem.

Közben megszereztem a geometria-, rajz- és művészettörténet-tanári diplomát, és két évig a fakultatív grafika szakra jártam a technikák megtanulása végett. 1971-ben állítottam ki első képemet, egy úttestet ábrázoló képet. 1972–73-ban festettem meg az '56-ra emlékező háromrészes képet *Forradalom* címmel. Kissé naivan, de őszintén, gyermekkori emlékekre gondolva. Aztán szintén 1973-ban: *Egy '48-as ágyúgolyó a falban*. 1974-ben a fentiek miatt (s egyéb képek miatt is) betiltották első egyéni kiállításomat, és az elkészült tv-felvételt is. Itthon, úgy nézett ki, hogy nincs további lehetőségem. 1976-ban már Svédországban voltam. Egy svéd állami ösztöndíjjal ott beiratkoztam a Svéd Királyi Képzőművészeti Akadémia szobrász szakára mint vendéghallgató. Kemény munka volt. Napi négyórás nyelvtanfolyam tizenkét hónapon keresztül, s munka az akadémián. És közben a svéd gondolkodás a nyelven keresztül átvéve, meg a nálunk ismeretlen kultúra, identitás megismerése, amit a mai

napig se nagyon mesélek itthon, mert itt nagyrészt érthetetlen. Magyarország meg az a messzi észak együtt nehezen érthető.

Végül családi okok miatt (kisgyerekek) hazajöttem. A tiltások már elfelejtődtek. Elkezdtem tanítani. Először a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában, melynek két év után igazgatója lettem tizenkét évig, majd a Magyar Képzőművészeti Egyetem egyetemi tanára előbb az anatómia, majd a festő tanszéken. Az előbbin tanszékvezető, majd hat évig rektorhelyettes voltam.

Közben festettem a további képeimet.

Egy rövid epizód. 2001. szeptember 11-én a Földközi-tenger felett egy arab géppel repültem, a pilóta a tévé képernyőjére beadta a tornyok felrobbantásának képeit, Tuniszban leszálltunk. Mindenki a győzelem jelét mutatta.

Azóta is járom az iszlám, arab világot, Közel-Keletet és Észak-Afrikát, és a két kultúra ellentéteit igyekszem megérteni. Képeimmel, vizuális jelekkel próbálok mindezt elmondani.

Hát, ilyen században élünk, mindegy, hogy huszadik vagy huszonegyedik. Egyre megy.

Kérj Ádám

## Mayer Berta

festőművész (Budapest, 1944. szeptember 7.)



Vajon miről is írok ennek a felkérésnek eleget téve? Van-e, és ha van, mi a jelentősége annak, hogy pont – vagy már – hetven éve élek a földön? Azon túl, hogy szubjektíve és a családom szempontjából bizonyára van, ez a kérdés nyomatékot ad a dolognak.

Magam soha nem számoltam az éveket. Múlásukhoz nem fűződik sem félelem, sem szomorúság, sem

a számvetés kényszere. A hetven év alatt sok felismeréssel lettem gazdagabb. Örömmel tölt el, hogy ennek fényében látom ma az életet, kapcsolataimat és a művészetet is.

A művészethez való kapcsolatom és elköteleződésem soha nem volt kérdéses számomra. Ez eldőlt valahogyan, már gyermekkoromban. Hozzá vezető utam megnehezítették azonban iskoláim, a fiatalságom szellemi keresései előtt húzott falak, a hazai underground szinte kötelezően előírt, nyugati trendek szerinti koreográfiája és a magam bizonyosságába vetett hit időnkénti gyengesége.

Szakmai utamhoz pozitív útravalót csupán a Képzőművészeti Gimnáziumban kaptam Sebestyén Ferenc festőművész tanáromtól és a diáktársaimmal végzett közös munka erejétől. Önálló gondolkodásom kialakulá-

sához pedig valódi kaput az érettségi után, a gimnázium könyvtárában elöltött két év nyitott.

Mint a Képzőművészeti Főiskola festő szakos hallgatója ismerkedtem meg fakultációként a tűzzománctechnikával. Ez adta meg számomra a lehetőséget és kiutat a stúdiumok végtelenített mocsarából. Üveg, pigment, vörösréz, tűz, transzparencia!

Előképek nélkül küzdöttem ki ebből egy játékos, kalligrafikus, ugyanakkor festői absztrakciót, amellyel kapcsolatomban több mint húsz évig tartott. Eredményeként elkészült Bonyhádon két nagyméretű zománctárgy és sok kisebb munkám.

Ez az anyag utamra segített, de a technikai bravúrok és a dekorativitás nem elégített ki. Visszatértem a festészet eszközeihez, és festményeim absztrakciójában találtam új lehetőségekre.

Művészi pályámra tekintve munkáimban a dolgok transzparenciája, a tűnékenység és állandóság viszonya és az anyagokban rejlő szépség érdekelt. Ez meghatározó ma is, akár zománccal, akvarellal vagy olajjal, akrillal dolgozom. Ezt keresem a térrel, színnel és a valósággal kapcsolatban egyaránt.

2001-ben megkaptam a Munkácsy-díjat.

Nagyon fontos állomása volt életemnek a tanítás. Sokat tanultam belőle. Új, megnyilatkozásra képes, nyitott szellemiséget nyertem. Korszerű technikákat, eszközöket tanultam meg használni. Bátorságot, kezdemé-

nyezést, kísérletező kedvet kaptam, és ezt elsősorban a diákjaimmal való közös munkának köszönhetem.

A tanításra hívtak, és mentem. 54 éves koromban kezdtem tanítani kedves iskolámban, a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában. 67 éves koromig voltam a festő szak művésztanára.

Emlékezetes befejezéseként a tanításnak, 2010-ben megpályáztam és megkaptam a Római Magyar Akadémia ösztöndíját. Evvel a nagyszerű két hónappal lendületet kapott festői pályafutásom, immár tanítás nélkül.

2012-ban elnyertem Budapest főváros egy hónapos bécsi ösztöndíját.

Festői munkám folyamatos, ma sem lezárt életműnek érzem.

A hetven év sok, de a nehézségekben átsegített egy stabil család.

Férjem, Végh András festőművész soha nem tette kétségessé, hogy számára is fontos a munkám. Két gyermekem, Judit és Marcell, nagy örömmel, színes, önálló, karakteres egyéniségek, kiknek élete még mindig tartogat számomra meglepetést.

A XXI. század félelmetes. Ugyanakkor lenyűgöz és hatalmas pozitív mintát ad számomra a természet, két-éves unokám szépsége, értelmének bontakozása, egy gondolat fénye vagy egy kép befejezése.

Úgy érzem, még mindig új kapukat nyitogatok.

Margit Beita

## Pogány Gábor

művészettörténész (Budapest, 1944. szeptember 8.)



Fotó: Mazán Laura

Azzal tulajdonképpen vitatkoznom kellene, hogy művészettörténésznek neveznek. Erről ugyan van diplomám az ELTE bölcsészkarától (történelemtanári diplomám is van, de történelmet sosem tanítottam, még az egyetemi gyakorló tanítás során sem, mert az újpesti Árpád Gimnáziumban, ahol a gyakorló félévét töltöttem, az okításomra rendelt tanárok az összes osztályban letanították velem a tankönyvek fejezeteinek végén lévő, az adott korhoz tartozó „kulturális

blokk”-ot, megkönnyebbülve, hogy nem kell művészettörténetet tanítaniuk), de igazából a művészetek *történetével* csak ritkán, alkalmanként, egyes problémákkal foglalkoztam. Valójában mindig a kortárs művészetben éltem.

Talán nagyképűen hangzik, de szó szerint így van: karon ülő csecsemő korom óta vagyok a szakmában. Körülbelül két éves lehettem, amikor édesanyám (amúgy szintén művészettörténész, főként reneszánsz témákban kutatott, Pogány-Balás Edit néven publikált) tébécében megbetegedett, s a svábhegyi tudószanatóriumban töltött mintegy két évet; ez idő alatt én csak messziről, a kerítésen kívülről láthattam. Édesapám, Pogány Ö. Gábor (művészettörténészként már a születésem előtt belevette nevébe a *tőlem* megkülönböztető Ö betűt) emiatt arra kényszerült, hogy művész barátainál tett műterem-látogatásaira magával vigyen. A legkorábbi emlékeim között van a lenolaj és terpentín szaga. (Ezekről a műtermekről sok képi emlékem van, csak egy vázlatos felsorolásra vállalkoznék: Bernáth Aurél, Pátzay Pál, Szőnyi István, Márffy Ödön, Czene Béla, Mácsai István, Domanovszky Endre, Kerényi Jenő, Duray Tibor, Molnár C. Pál, Barcsay Jenő, Medgyessy Ferenc, és még sokan mások.)

A nyári vakáción is művészek között voltam: a Művészeti Alap alkotóházai-ban, Zsenyén, Kecskeméten, Sárospatakon. Valahogy föl se merült, hogy középiskolába máshová is járhatnék, nem csak a „Kisképző”-be. (A szülői műtermi barátságoknak itt kézzelfogható előnye mutatkozott: a megfigyelésemre tett kísérletek egy évben sem jutottak tovább a pecsétes igazgatói intőnél; így a négy középiskolai évet kitölthettem e nemes intézményben.) Szobrász szakon érettségiztem, Somogyi József növendékeként. Mi voltunk az utolsó gimnáziumi tanítványai, a következő tanévtől már a Képzőművészeti Főiskolán tanított. Neki is köszönhetem, hogy a gyakorlat helyett az elméletet választottam, s két elvetölt kísérlet (Iparművészeti Főiskola és Színház- és Filmművészeti Főiskola) után jelentkeztem a bölcsészkarra, 1963-ban. Művészettörténet akkor egy szakon nem volt, így kerültem aztán öt év múlva az Árpád Gimnáziumba gyakorolni.

Kiváló tanárim voltak az egyetemen: Oroszlán Zoltán tanította az antikvitást, ő gyakoronok volt Kréta szigetén, amikor Evans angol régész föltárta a Labirintust. Vayer Lajos professzorunk volt akkor a velencei biennále magyar pavilonjának

a kormánybiztosa (akkor így nevezték a kurátort), tőle értesültünk a pop-art létezéséről, amikor 1964-ben számunkra szenzációszámba menő fényképeket mutatott az Egyesült Államok Arany Oroszlánt nyert kiállításáról, Rauschenberg, Oldenburg, Jasper Johns műveiről. A Tudományos Akadémia mostani alelnöke, Marosi Ernő kezdő tanársegédként tanította a kezdő elsőéveseket akkortájt.

1966-ban megnősültem, feleségem is művészettörténész, László Emőke, László Gyula régész professzor lánya. Ő textiltörténettel foglalkozott, nyugdíjazásáig az Iparművészeti Múzeum textilgyűjteményét vezette. (Két gyermekünk van: Krisztina és Csilla. 1981-ben elváltunk, akkortól élek jelenlegi feleségemmel, Czierer Magdolnával.) Ekkor kezdtem dolgozni a Petőfi Irodalmi Múzeumban (PIM), előbb a könyvtárban, majd az egyetem befejeztével a kiállításrendező osztály munkatársaként.

Diplomamunkának is kortárs témát választottam. A Kisképzőben Somogyi mester saját műterme a szobrász tanterem mellett volt. Az első drót- és viaszmodellről a kész szobor gipszbe öntéséig figyelemmel kísérhettük a Madách Színház homlokzatán álló szoborcsoportok és az Óbudán fölállított *Család* című szobra készülését. Erről írtam Vayer professzor úr támogatásával a diplomamunkámat. Amikor vittem a tanulmányi osztályra a három bekötött példányt leadni, az átvevő tisztviselő végigpörgette, aztán az orrom alá nyomta az egyiket:

- Hol vannak a lábjegyzetek?
- Ennek a témának még nincs szakirodalma. Nincs mit idézni – feleltem.
- Hát, nem tudom, mit fog ehhez szólni a tanszék – mondotta kétkedően. Jeles minősítést kaptam rá Vayer professzor úrtól.

A PIM-ben megtanultam a kiállításrendezés (szervezés) összes csinját-bínját, fogásait és buktatóit; akár dokumentumokból, akár tárgyakból, képekből kellett összeállítani a látványt. Főleg érzék kell hozzá, meg tisztelet a bemutatott művek és a jövőendő látogató iránt. Úgy 1970 táján megérezttem, hogy ezzel érdemes foglalkoznom.

'73-ban kerestek meg volt kisképzőbeli iskolatársaim, hogy a Fiala Képzőművészek Stúdiójának szüksége volna egy főállású szervezőre, aki a kiállítások szervezését, a zsűrizések lebonyolítását intézi. Elvállaltam, 1979-ig dolgoztam ott. Volt néhány jelentős megmozdulása a fiatal képzőművészeknek, amelyekben közreműködtem. Talán egyet említenék, amely véget is vetett a stúdióbeli működésnek: a szervezet fennállásának 20. évfordulóján lehetőséget kaptunk, hogy a Magyar Nemzeti Galéria C épületében rendezzük meg jubileumi kiállításunkat. Ezen a kiállításon jelent meg először lektorátusi jóváhagyással, magas presztízsű kiállítóhelyen a pop-art: Váli Dezső fölfűrészelt képei, Károlyi Zsigmond krétavonala a paravánok hátulján, és más effélék. (Volt persze korábban is pop Magyarországon: az Ipartervben 67–68-ban betiltva, majd művészeti klubok pincéiben és más underground helyeken, a boglári kápolnában, időnként ott is betiltva.) Nem is örültek neki pártvonalon, de csak nagyon szigorúan megsűrízték. A zsűrinek azonban nem tűnt fel az egyik műalkotás címe. A már kész kiállítást a megnyitó előtt végignézte az akkori miniszterhelyettes (mostanában többen is idézték személyét és tevékenységét, én eltekintek a reklámozásától), és fölháborodott az egyik tárgycédulán (nem a képen): *A miniszter Mercedese elhalad az 1222. számú italbolt előtt*. Wahorn András grafikája egyszerű, bár

groteszk figuratív tusrajz volt, simán elfogadta a zsűri. Ám miniszterhelyettesi utasításra le kellett venni a falról, a harag a stúdió titkárára zúdult. (A kép reprodukciója a katalógusban benn maradt. A kiállítást hárman rendezték: Dévényi István művészettörténész és Váli Dezső festő működött még közre.)

Ezt követően dolgoztam galériákban képkereskedőként, múzeumokban muzeológusként. Sok kiállítást rendeztem, akár a munkahelyeimen, akár meghívott kurátorként másutt. Írtam is, művészettörténeti és kortárs témában folyóiratokban és könyvekben. Akit érdekel, megtalálhatja ezeket a világhálón. 1996 óta művészettörténetet tanítok a Nyugat-magyarországi Egyetem soproni Alkalmazott Művészeti Intézetében.

Néhány kiállításomra (mármint általam rendezett vagy szervezett tárlatra) büszkén emlékezem vissza. Először (úgy tudom legalábbis) én hoztam Magyarországra határon túli magyar művészek munkáit szervezeten, kiállítási mennyiségben: *A Korpusz a Kárpát-medence kortárs képzőművészetében* című kiállításra (1996, Kaposvár, Vaszary János Galéria és Budapest, Vasarely Múzeum). A következő évben a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galéria megbízásából Erdélyben, Kis-Jugoszláviában, Horvátországban és Szlovéniában gyűjtöttem műtárgyakat a galéria számára. A „Magyar Festészet Napja” nevű fesztivált is én „toltam át a határon”, megrendezve Szent Lukács napján a festők ünnepét Dunaszerdahelyen, Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredán. (A hagyomány azóta folytatódik Szeredában és Szerdahelyen.)

1996-tól a hódmezővásárhelyi Őszi Tárlatok kurátora voltam. (1981–83 között a vásárhelyi Tornyai János Múzeum muzeológusa voltam, akkor nem engedtek az Őszi Tárlat közelébe. Amint eljöttem Vásárhelyről, többször is megkerestek az Őszi Tárlathoz kapcsolódó feladatokkal: előszóírásra, rendezésre, megnyitásra.) Azt hiszem, vásárhelyi ténykedésem sok barátot és nem kevés ellenséget szerzett. És az itteni folyamatos szervező- és rendezőmunka érlelt meg bennem olyan gondolatokat, amelyek a kiállítási kurátorok számára fontosak lehetnek.

A kiállítást rendező munkatárs elsődleges feladata, hogy az egész kiállítási anyagot kell jól láthatóvá tenni, a folyamatos nézhetőséget biztosítani. Az alkotásoknak a kiállítóterben a súlyuknak megfelelő esélyt kell adni a látványban. Nem többet, nem kevesebbet, mert az már kritikai jellegű beavatkozás lenne. Ez a munka nem tud hibátlan lenni, szinte mindenki tudna más javaslatot tenni, amelyek között nyilván megfelelő is van. „A kiállítást is rendezi valaki”, mondta volt Frank János, tiszteletre méltó, már elhunyt műcsarnoki kollégám.

Az utóbbi néhány évben a sokévi átlagnál jóval több művész több alkotása került a zsűri elé Hódmezővásárhelyen. (Ez igaz a többi megmaradt országos jellegű kiállítási fórumra is.) Ennek többirányú hatása volt, de nem mind kedvező. A több műből természetesen több a magasabb értékű alkotás, ami öröndetesen emeli a kiállítás összképének színvonalát, és így vonzóvá teszi tekintélyes művészek számára. Ez önmagát erősítő folyamat, melynek optimális eredményeképpen még több kvalitásos műalkotást várhatunk. Ám nemcsak a kiemelkedő művek száma emelkedik, hanem a beadott műveké is. Így már nemcsak a markánsan realista szemléletű művészek törekednek az országosan emelkedő tekintélyű vásárhelyi Őszi Tárlaton való részvételre, hanem az elvontabb „útítársak” is. Ebből azután több feszültség is keletkezik: a magasan kvalifikált műalkotások nagyobb száma a középerős művek egy részét is kiszorítja.



rítja a változatlan nagyságú kiállítófelületről, így a vitathatatlanul kihagyandó munkák mellett olyanok is kimaradnak, amelyek egyébként egy átlagos kollektív kiállításon bent maradnának; vagy a zsűri az egy művésztől benn maradó művek számát szállítja lejjebb. Mindkét megoldás fölháborodást kelt a „kismes-terek” körében: „Évekig belefértem, s most már másodjára hagynak ki!”; „Idáig mindig négy/három/két munkával szoktam szerepelni, s most a negyediket/harmadikat/másodikat kidobták.” A Csongrád megyei és hódmezővásárhelyi művészek még keserűbben fogalmaznak: „Idejönnek ezek a gyűtment pestiek, s miattuk kiszorulunk a saját tárlatunkról!”; „A pesti zsűritagok nyomják a vidéki művészeket!” Ha meg a tekintélyes művész a műteremben „rosszul választ”, s a zsűri ezt elutasítással honorálja, akkor hallgathatunk tőle, hogy merészeltük őt kihagyni, amikor pedig annyi harmadosztályú kép bent maradt.

A kiállítás megváltozott összképe azután a rendezőt is új, nehezebben megoldható feladat elé állítja. Nem lehet többé óműcsarnokos szellemben rendezni: főterem, mellékterem, alterem, főfal, mellékfal, alfal, bérelt helyek a földszinti nagyteremben és a „kisművészetek” (grafika, kisplasztika, érem) száműzése az említett alterembe.

A belvárosi Vörösmarty téren egykor működött Csontváry Galériát vezettem pár évig. Többször kirendeltek néhány művészettörténész-hallgatót szakmai gyakorlatra, hogy tanítanám őket kiállításrendezésre. Annyit tudtam nekik mondani kezdetben, hogy figyeljék a kezemet és csinálják velem együtt, mert elmagyarázni nem tudom, nem is lehet.

*Pogány Judit*

## Pogány Judit

színművész (Kaposvár, 1944. szeptember 10.)

Próbálom végiggondolni az életemet – nem könnyű feladat. Egyben biztos vagyok: ha most váratlanul abba-maradna az egész, már akkor is hálás lehetnék a sorsnak, hogy történesekben, érzelmekben milyen szélsőséges, gazdag életem volt. Néha úgy érzem, kétszer annyit éltem, mint amennyi normális életforma mellett ennyi idő alatt kijár egy embernek, és



Fotó: Gordon Eszter

ezt szó szerint értem, a gyerekkorom óta tartó három-négy órás éjszakai alvások miatt. Pályám elején fontosabb volt számomra, hogy előadás után éjszaka egy fazék meleg kajával bemásszak a temető kerítésén meg-  
etetni az ott telelő kóbor kutyát, mint hogy eleget aludjak vagy készüljek a másnapi próbára, és ez sajnos még ma is így van. Megtanultam együtt



Fotó: Gordon Eszter

Vajda István: *Pedig én jó anya voltam*

élni a saját „bolondságaimmal”, a nem adatott személyiséggel, és nem szeretnék megváltozni.

Anyámra és Apámra csodálatos és büszkeséggel gondolok vissza. Olyan értékrendet kaptam tőlük, ami az egész életemet meghatározta. Bár más befolyásoló tényezők is akadtak, például hogy gyerekkoromban volt egy tél – amikor már a szüleimet elvesztettem –, nem volt kereső a családukban, és mi a bátyámmal könyvekkel próbáltuk fűteni a cserépkályhát. A mai napig hisztérikus haragot érzek, ha egy könyvlap szakadásának hangját hallom. Sajnos a gyerekem kezére is ráütöttem két éves korában, amikor elszakított egy mesekönyvet.

A gyerekemről jut eszembe, az is csodálatos ajándék volt, mikor megélhettem azt az érzést, hogy fiam született, és megélhetem a vele való kapcsolatot a mai napig, és mindennek a koronája, hogy már három unokám is van.

Természetesen fontos része az életemnek, hogy színész lettem. A szín-

padon töltött 48 év miatt hálás vagyok azoknak a tanárainknak, akik felpiszkálták a zárkózott, szegénylős, sérült gyerekben, aki akkor voltam, a gyerekkori álmokat, és minden alkati adottságom és gátló tényező ellenére neki mertem indulni egy véget nem érően göröngyös útnak. Hálás vagyok, hogy Zsámbéki Gáborral, Babarczy Lászlóval, Ascher Tamással, Ács Jánossal indult a pályám, hogy a velük való közös munkák során érhettem színésszé. És itt még sorolhatnám a csodálatos rendezők és színészek nevét, akikkel együtt dolgozhattam, de reménytelen vállalkozás lenne. Óriási tapasztalás és élmény volt számomra, hogy filmrendezők nagy alakjaival is dolgozhattam, Szász Péterrel, Gothár Péterrel, Makk Károllyal, Gazdag Gyulával, Fehér Györggyel, Tarr Bélával, Michael Hanekével, Pauer Gyulával, a csodálatos szobrászsal és látványtervezővel, és folytathatnám a sort, de már biztos megunta az olvasó az ömlengésemet.

Az életem legnagyobb ajándéka pedig az, hogy öregedő színészként nem a mellőzöttség és elfelejtés fájdalmával kell megküzdenem, hanem Mácsai Pál hívására az Örkény Színház társulatába kerülhettem, ahol olyan barátok között élhetek és dolgozhatok, akikbe külön-külön és együtt is szerelmes vagyok!

*Posán Judit*

## Csűrös Miklós

irodalomtörténész, kritikus (Budapest, 1944. szeptember 13.)



Apai ágon erdélyi mérnökcsaládból származom, anyai felmenőim magyarországi katonatisztek voltak. Művelt értelmiségi környezetben nevelkedtem, néprajzban, zenében, képzőművészetben kiváló szaktekintélyeknek számító vendégek jártak hozzánk. Öcsémmel és unokatestvéreimmel rendszeresen sportoltunk, kivált nyaranta, egy Vác közelében fekvő tanyán, ahová rokonainkat kitelepítették. Sakkoztam is, egyesületünknek Barcza Gedeon nagymester volt az edzője.

1956-ot gyerekfejjel, de nem éppen tájékozatlanul éltem át a Bródy Sándor utca és a Nemzeti Múzeum közvetlen közelében. Máig emlékszem a Baross utcai ablakunkat megcélzó tatár képű katonára, a Széchényi Könyvtár körül

sodródó megpörkölt kódexlapokra és az Üllői úton a mésszel fertőtlenített, alig eltakart hullákra. Jelenleg Budán lakom, néhány lépésnyire a Móricz Zsigmond körtértől. A Múegyetem közelsége, az Október 23. utcai és más emlékjelek sűrűn eszembe idézik az egykori hősi és tragikus időket.

A középkorai éveket a levert forradalom emléke és a korai Kádár-korszak bosszúállás és konszolidációkeresés közt lavírozó kettőssége határozta meg. A Horánszky (akkor Makarenko) utcai, patinás Vörösmarty-gimnáziumba jártam. Kedvenc tanárunk az egykori Eötvös-kollégista Péch Zoltán volt. Neki is voltak tragikus '56-os emlékei, de óráin emberséget és derűt sugárzott (nemcsak a humán érdeklődésű diákok szerették). Tanulságos korszakjellemező adalék, hogy indokolt kérelme ellenére, mondvacsinált priuszra hivatkozva, az első adandó alkalommal nyugdíjba küldték.

Nagy időrendi kihagyásokkal, 1968 nyaratól folytatom a „krónikát”. Első munkahelyem számomra is váratlanul az Artisjus néven ismert Szerzői Jogvédő Hivatal lett. Vegyes összetételű közösséggel találkoztam ott, feszült politikai légkörben. Akkor hatoltak be a Varsói Szerződés szövetséges csapatai Csehszlovákiába, s ez természetesen mindennapos politikai vitákat gerjesztett. Szerencsére hamar találtam olyan kollégákat (főleg dr. Boytha György környezetében), akikkel higgadtan és őszintén megbeszélhettük nézeteinket. Irodalmi kapcsolataim akkoriban inkább szakmai térre korlátozódtak. Egyébként életem során a jogvédő volt az egyetlen magyar intézmény, amelynek hivatalos külföldi kiküldetéseket köszönhetek.

A hetvenes évek közepétől nyugdíjazásomig az ELTE bölcsészkarán tanítottam, bár nem a számomra kezdettől kívánatos 20. századi magyar irodalomtörténeti tanszéken. Professzoromnak, Mezei Józsefnek és a 19. századi tanszéki státusomnak köszönöm, hogy közel kerültem Arany Jánoshoz és Mikszáth Kálmánhoz, a Nyugat elődeihez. Nem lettem párttag, de harcos ellenzéki sem. Baráti elköteleződéseim és egy-egy kényesebb „politikai” ügyben való alkalmi

szerepem következtében (például a Jelenlét című egyetemi folyóirat körüli viták, részvételem folytán az illegálisan készülő Bibó István-émlékkönyvben) afféle polgári humanista (nekem is konvenziális) kultúrapolitikai besorolást kaptam, legalábbis ezt sugalló bánásmódot.

Világéletemben olvasni, írni és tanítani akartam, de foglalatosságom tárgyát nem mindig magam választottam meg. Emberként is szuggesztív jeles költőkkel-írókkal kerültem kapcsolatba. Kodolányi János, Fodor András, Kálnoky László, Takáts Gyula, Petri György, Bertók László életművét nagyobb tanulmányokban dolgoztam föl, s nem bántam meg, hogy róluk szóló ismereteimbe személyes találkozások, életrajzi megfigyelések is beépültek. Éveket töltöttem Várkonyi Nándor, Fülep Lajos, Rónay György, Rába György, Domokos Mátyás, Lászlóffy Aladár és mások szellemi vonzaskörében, akár volt köztünk személyes kapcsolat, akár nem. Halott barátaim közül (sajnos, egyre többen vannak) másokra is emlékeztetésül még Bisztray Ádám, Labancz Gyula és Balázsovics Mihály nevét írom ide.

Berzsenyi és Németh László, Petőfi és Erdélyi József, Arany és Illyés összeköttetése legalább annyira érdekelt, mint némely sokat tárgyalt kortárs egyéni vagy csoportos kapcsolat. Máig szívesen olvasom újra Horváth János korszakbemutatóssá táguló portrétanulmányait, amelyekben „íróbarátaik” társaságában ábrázolja például a Kisfaludyakat vagy Berzsenyit. De szeretek rátalálni olyan – néha lappangó – kuriózumokra is, amelyekben a múltból kinövő és a legújabb, legmerészebb művészet közös gyökérzete tárul elénk.

*Csurös Miklós*

## A. Sajti Enikő

történész (Nagyszalonta – ma: Románia, 1944. szeptember 13.)

Valóban „háborús gyermek” vagyok: születésemet sztálinorgonák kísérték – azon a napon foglalta el, immár másodjára, a Vörös Hadsereg az akkor ismét és még Magyarországhoz tartozó Nagyszalontát. A kissé hihetetlen családi fáma szerint apai nagyapám, a büszke tartású asztalosmester ezután egy szekérre (más variáció szerint egy kézi húzós alkalmazottaságra) tett engem, édesanyámat



és másfél éves bátyámat, s meg sem állt velünk Budapestig. Édesanyám megtalálta apám katonai alakulatát, amely valahol Budapest térségében állomásozott, s megfogadta, többé nem téveszti szem elől. Követte őt és alakulatát egészen Németországig. Így úsztuk meg Budapest ostromát, s kerültünk Németországba, ahol édesapám két évet töltött amerikai fogságban. A húgom itt

született, Pockingban, a hadifogolytábor mellett. A „Hazahozatali Kormánybiztoság” kaposvári kirendeltségének utazási igazolványa szerint nekünk édesanyánk szülővárosába, Aradra kellett volna visszatérnünk 1946 nyarán, azonban édesapám történelmi jelentőségű döntése nyomán – aki többé nem akart „büdös kisebbségi” lenni – a család Magyarországon maradt, viszont minden rokonunk Romániában élt. A háború utáni családi vagyon a szó szoros értelmében egy nagy faladából állt, s mi, gyerekek állva ettünk mellette, és a földre tett szalmazsákon aludtunk. Az elhagyott partiumi és erdélyi szülőföld szeretetét, az ott maradtakkal való szolidaritást azonban mélyen belénk nevelték. Amikor 1955-ben lehetővé vált a rokonlátogatás, minden nyarunkat Nagyszalontán és Aradon töltöttük, a nagyszülőknél – Arany János szülőháza, a Csonka torony, illetve az aradi múzeum a szó szoros értelmében része lett életemnek, s mélyen beépültek emlékezetembe. Édesapám gyakran mondogatta: „Fiam, a hazaszeretet olyan, mint a levegő – szemmel nem látszik, de ha nincs, megfulladunk.” Talán ezért is viszolygok a mai melldőngetőktől.

A szüleim első generációs értelmiségiek, tanítók voltak: édesapám református kántortanítói oklevelét a híres nagyenyedi református tanítóképzőben szerezte, édesanyám pedig a szegedi apácánál végezte a képzőt. Később Debrecenben, illetve Szegeden elvégezték a tanárképző főiskolát is.

Gyermekkorom meghatározó eleménye a testvéreimhez és a szüleimhez fűződő szoros érzelmi kötődés és a szüleink által megkövetelt szigorú kötelességteljesítés, a munka, a tanulás megbecsülése és a családi összetartozás ethosza volt.

Miért éppen történész lettem? Ma sem tudom pontosan megfogalmazni, de az biztos, mindig is érdekelt a múlt, és szerettem volna megérteni a körülöttem zajló társadalmi folyamatokat. Azt például, hogy miért jöttek be Románia felől az orosz tankok 1956 őszén – amit az iskola ablakában csüngve, óra közben néztünk végig. De sokáig kerestem a választ arra is, miért nem engedték, hogy másodikos koromban gyűjtést szervezzek annak a nagy szegénységben élő osztálytársnőmnek, akinek az apja a Donnál esett el, és soha nem hozott uzsonnát – s miért ösztönzött a tanító néni arra, hogy szolidaritási bélyeget vásároljak a tőlem távol élő, ismeretlen, „vérző koreai gyerekek” megsegítésére. Igen, talán e válaszok keresése döntötte el pályaválasztásomat. Ma, történészként, úgy érzem, közelebb kerültem a lehetséges válaszokhoz, de közben újabb és újabb kérdések vetődtek fel.

Történelem–orosz szakon végeztem, s ebben bizony volt egy adag józan számítás. Imádtam a francia nyelvet és kultúrát, no meg az igencsak aprócska termetű „kis monsieur”-t, franciatanáromat, de értelmiségi származásom miatt csak tömegszakra volt esélyem bejutni. Nem bántam meg, az orosz irodalomnak azóta is csodálója vagyok.

A hatvanas évek derekán a szegedi egyetemen eltöltött éveimet a szakmai rácsodálkozás, a „Jézusom, mennyi mindent nem tudok még” érzése, a KISZ keretei között végzett aktív közösségi munka (jó szüleim nevelése beérett – mindmáig erős közösségi érzés él bennem), a diákkörözés, majd pedig a szerelem és lányunk születése töltötte ki. Harmadéves voltam, amikor megszületett a kislányunk, Enikő, s alig fejeztem be

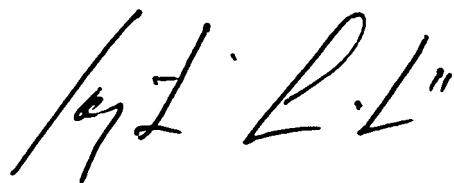
az egyetemet, amikor Ádám fiunk is világra jött. Úgyhogy két gyerekkel vágtunk neki a világnak – ez akkor még a fiatal értelmiségiek körében igencsak szokatlan volt. A diákszerelemből tehát házasság lett, férjem, Anderle Ádám, szintén történész, azóta is, immár 50 esztendeje, jóban-rosszban hú társam.

1967-ben kollégiumi nevelőtanárként kezdtem a pályámat Pécsset, majd közép- és általános iskolában tanítottam. Szerettem tanítani. 1971-ben lehetőségem volt, hogy visszakerüljek az egyetemre. A kutatói, egyetemi oktatói pálya váratlan lehetősége olyan kihívás volt, amit nem lehetett visszautasítani. Érdeklődésem kezdettől fogva a Balkán, ezen belül is a délszláv térség s a nemzetiségi kérdés felé fordult. Nem volt könnyű kétgyermekes anyaként helytállni, örök időhiánnyal és a megkésetttség érzésével küszködtem. De a szüleimre, amíg bírták erővel, és a férjemre mindig számíthattam.

Már professor emeritaként írom ezeket a sorokat – s így visszatekintve úgy érzem, érdemes volt sok-sok évvel ezelőtt fejest ugrani az isme-

retlenbe s új pályára állni. Még arra is maradt energiám, hogy négy unokám, Ádám, János, Dávid és Péter neveléséből is kivegyem a részemet. Büszkén mondhatom, boldog nagymama vagyok. Közben írtam tizenkét könyvet, megjelent több mint száz tudományos közleményem, az MTA doktora lettem, de ez őket, szerencsére, igen kevésbé izgatja – „tábornoki rangomat” a vasárnapi, a karácsonyi, a születés- és névnapi ebédékért, vagy éppen a matrászentimrei rendes évi kirándulásokért kaptam tőlük.

Szakmai életem summázataként egyik ismeretlenül is nagyra becsült kollégám szavait hívom segítségül: nem fedeztem fel új világot, nem alkottam új világmagyarázatot, de történeti munkáimban mindig a szakszerű meglátások megjelenítése, a részletek egészbe helyezése motivált. Közben megtanultam a nehezen elfogadhatót: azt, hogy a múltnak nincs végleges verziója.



## Laki Krisztina

operaénekes, koloratúrszoprán (Érd, 1944. szeptember 16.)



A hatvanas években mosolyogva hallgatták, mikor társaságban mint fiatal lány arra a kérdésre, hogy mi a tervem a jövőben, azt válaszoltam, hogy mint énekesjelölt, az a vágyam, hogy szeretném megismerni az olasz és német énektechnikát. Továbbá érdeklődtek, hogy akkor hol szeretném ezt olyan áthatóan tanulmányozni, és én erre azt feleltem, hogy az olasz technikát Olaszországban, a német technikát pedig Németországban fogom elsajátítani. Ismét mosolyogva néztek rám, mert tudták, hogy ez egy fiatal számára a hatvanas években teljesen lehetetlen volt.

Örökké hálásan köszönöm szüleimnek azt az önfeláldozást, amellyel engem azon az úton, melyet felmutattam, segítettek, céljaimat meg-

értették, és az akkori valóban nehéz körülmények között tanítottak, számtalan magánórára küldtek. Családom bízott bennem, nem rombolták le vágyaimat.

Az opera-, koncert- és dalénekesi pályámon keresztül végül is eljutottam a nagy olasz és német színpadokra. Magammal vittem hazánk felejthetetlen nagy énekművészeinek, Réti József tanáromnak tanításait, akinél hét teljes évig dolgozhattam rendszeresen.

Első állomásom Svájc fővárosa, Bern volt. A hajdani Koncertiroda által rendezett nagyszabású meghallgatáson figyelt fel hangomra az akkori intendáns, dr. Walter Oberer. Mint lírai koloratúrszoprán Lamberto Gardelli főzeneigazgató vezetése alatt rögtön főszerepeket énekelhettem. Nagy feladatokkal voltam szembesítve, de nem hagytam, hogy az elismerés és siker, amivel ott fogadtak, elterelje figyelmemet, dolgoztam, gyűjtöttem az értékes tapasztalatokat. Éreztem, tudtam, hogy az én nagy motivációm, ami hajtott és a mai napig is végigkísér, a szenvedély az énekes hang szépsége, varázsa, csengésének kifejezőereje iránt.

A hetvenes évek közepén Düsseldorfba, a Deutschen Oper am Rheinba hívtak, ahol szintén mint első szólista része lehettem egy nagyszerű operaegyüttesnek és sok kitűnő, nagy sikerű előadásnak. Ebben az időben rendszeresen játszhattam Gilda, Sophie, Norina, az Éjkirálynő, Blondchen, Susanna, Zerlina, Oszkár, Deszpina, Cleopatra, majd Pamina, Zdenka etc. figuráit. A csodálatos szerepek, művek sorozata, a különféle formátumukkal, ezek azok, melyek egy művészt nevelnek, kinevelnek. Tanárom, Réti József példájára és tanácsára dalirodalom- és koncertrepertoárom is egyre bővült.

Réti József halála után pedig a világhírű Elisabeth Schwarzkopfnál tanulhatam, készülhettem fel következő szerepléseimre.

Vendégszereplések következtek, a milánói Scalában, és 1980-tól a Kölni Operaházban, ahol 13 évig énekeltem. Ekkor már világszerte léptem fel rend-

szeresen, többek között Hamburgban, Berlinben, Münchenben, Bécsben, Párizsban, Rómában, Londonban, Barcelonában, Prágában, Hongkongban, Glyndebourne-ben, Edinburgban, a Salzburgi Ünnepi Játékokon, a Bregenzi Ünnepi Játékokon, az Egyesült Államokban, Japánban és Ausztráliában is. Megismerhettem a lemezfelvételek világát, és hogy mit jelent tévékamerák előtt állni – mint pl. a neves német humorista, Lorient (Vicco von Bülow) rendezésében Mártaként Flotow *Martha* című operájában szerepelni. Együtt dolgozhattam nagy dirigensekkel, csodálatos kollégákkal és inspiráló rendezőkkel.

2001-ben befejeztem aktív énekesi pályafutásomat, és azóta iparkodom a fiatal énekeseket önálló művészi munkára ösztönözni: a harminc év alatt szerzett tapasztalataimat a jövő generációjának szeretném átadni. Elmondani, hogyan lehet szenvedélyt, érzelmeket kelteni a hallgatóban, hogy az az igazi, amikor a közönség egy kezdőben nem egy sztárt lát, hanem egy élő fiatal művészt élhet meg, hogy a hang az kultúra, ami iránt nagy felelősséggel tartozunk.

Tizenöt évi számtalan nemzetközi mesterkurzus, aktív énektanári tevékenység áll mögöttem. 2013-ban ünnepelték tízéves jubileumomat mint a Bécsi Mesterkurzusok docenséét. Szintén Bécsben kaptam az Österreichisches Ehrenkreuz für Wissenschaft und Kunst kitüntetést. Közel nyolc évig tanítottam a müncheni Richard Strauss Konzervatóriumban, majd a Münchener Főiskolán. Jelenleg a brémai Hochschule für Kunst professzora vagyok.

Külföldi tanári tevékenységem mellett örömmel tartok hazámban is mesterkurzusokat, segítek a fiataloknak saját művészi útjukat felfedezni, hangjukat és személyiségüket, emberi kvalitásukat a művészi életre, a színpad világára előkészíteni. Nagy megtiszteltetés ért 2011-ben, amikor a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével tüntettek ki.

A fiataloknak azt kívánom, hogy adottságuk mellett legyenek szorgalmasak, hiszen a diszciplína a legnagyobb tehetség még a művészetben is. Ma mindenki könnyen megvalósíthatja álmait, terveit.

A cél: kulturált, természetes éneklési mód és egy szabad művészi egyéniség.



Cimarosa: *Titkos szerelem*  
Karolina szerepében, Kölni Opera, 1981

*Ute Keszler*



## Turcsán Miklós

festőművész (Szil, 1944. szeptember 24.)

Megszületésem napján törté át a Vörös Hadse- reg a magyar államha- tárt, s vált hadszíntérré az ország. Apai nagy- szüleimet a Felvidékről űzték el szülőföldjükről a trianoni döntést köve- tően. Génjeimben hor- dozom apai nagyanyám habán vérvonalát. A ha- bának köztudottan te- hetséges keramikusok és kézművesek voltak. Anyai részről nagyapám rendelkezett istenáldo- ta tehetséggel. Portré- kat, tájképeket festett kedvtelésből, mert sajnós anyagi helyzetük nem engedhette, hogy az akadémián folytathasson tanulmá- nyokat. Ennyit a genetika által rám örökített, a festészet irányába való indulásomról.

Legkorábbi emlékeimet felidéz- ve: még nem jártam iskolába, ked- velt játékaim közé tartozott, hogy szí- nes üvegcserepeket gyűjtögettem, és ezeken keresztül, órákon át a színe- ket váltogatva nézegettem a varázslat által megváltozott világot. 1956-ban tizenkét éves voltam. Telve lázadó, önmagamat kereső, a kamaszodókra jellemző indulatokkal, a történelem fel- ragyogó üstökösjelenséget teremtett nyiladozó szellemem színpadára. Az eltiport forradalom tragikus utóéle- te rádöbentett, hogy átszakíthatatlan korlátok között élek, hogy tettemért vállalnom kell a következményeket, azokért magam is felelős vagyok, és hogy a képeken, kódolt formában el- rejthetem az egyébként kimondani



veszélyes következmé- nyekkel járó, őszinte vé- leményemet a világról. 1963-ban érettségiztem a budapesti Képzőmű- vészeti Gimnázium Tö- rök Pál utcai épületében. 1965–69-ig a Képző- művészeti Főiskola fes- tő szakán, Fónyi Géza osztályán gyarapítottam festőmesterség-beli tu- dásomat. Szerencsémre még Barcsay Jenő ana- tómialeckéit is hallgat- hattam. Szeretettel és tisztelettel emlékezem rá oly sok év eltelte után is.

Tanulóéveim folyamán tudatosult bennem, hogy az emberiség be van oltva az egyetemes szellemiség szé- rumával, mely jó esetben uralja és irá- nyítja tevékenységünket. A kiválasz- tottak tehetségüket kibontakoztatva az írás, költészet, a zene és a képző- művészetek területén: jobb irányba igyekezően mozdítani az emberiséget, ily módon gyarapítják, gazdagítják kultúránkat. Paracelsust tudom idézni, aki a művészekről megállapítja, hogy alkotókról lévén szó, ehhez járul még „...az elszánt képzelőerő, a mágikus műveletek kezdete (...) mivel az em- ber nem tud tökéletesen hinni vagy elképzelni valamit, az eredmény egy bizonytalan mű, mikor pedig bizonyos is lehetne”.

A művész, teremtő tevékenysé- ge folytán, ennek a bizonyosságnak igyekszik a közelébe kerülni, és jó esetben morzsákhoz jutni a megva- lósítások során. Boldog vagyok, hogy életemet ennek a tudásnak a megszer-

zésére szentelhetem. Boldog vagyok, hogy tevékenységemet nem kísérték zajos sikerek, melyek megelégedésre készíthettek volna. Igyekeztem festői nyelvezetemet olyan módon alakítani, hogy kifejezésre juttathassam a rejtett tartalmakat is, melyekről sejtéseim vannak a tapasztalati világ kulisszái mögött.

Képeimen a síkok, vonalrendszer-kompozíciók szempontból azt a célt szolgálják, hogy a figyelmet a kép belső tartalmának megértése irányába tereljék. A síkok gyakran mértani formát öltenek, mert a felszín csak azért tűnik rendezettnek, hogy elrejtse az alatta lévő, gyötrő mélységeket. Cé-lom, hogy festményeimmel reményt nyújtsak a befogadónak, s mindaddig, amíg ezt a vigasztaló érzést képeim-mel nem tudom kiváltani, életmű-ve-met, célját tekintve tökéletlennek, beteljesületlennek tudom.

A XX. század gyermeke vagyok. A naptár szerint már a XXI. század éveit számláljuk, én magammal hur-colum a számomra még lezáratlan, megoldatlan múlt századi problémá-kat, feleletre váró kérdésfeltevéseket.

Pályakezdő éveimben megbélyeg-ző jelzőnek számított, ha valaki, mint én is, a „kísérletező” kiszámíthatat-lanok gyanújába keveredett, a más-ként gondolkodás, útkeresés bűnébe esett. A járatlan utakra tévedt kereső, kísérletező szellemi magatartás bűn volt a hatalom képviselői szemében. Mostanra örülök, hogy idestova 70 évesen még mindig pályakezdőnek érezhetem magam, és az önmagam-ra találás buktatókkal teli útját járom alkotó mindennapjaimban. Az az ér-zés éltet, hogy képes vagyok még napról napra megújulni, nem esem a

szellemi bezárkózás csapdájába, ta-lán sikerül elkerülnöm az önisméltés megbocsáthatatlan bűnét. Alkotóként szeretnék rációzni arra a napjaink-ban ránk kényszerített közhiedelemre, melyet a lépten-nyomon körülöttünk harsogó szócsövek hirdetnek, hogy tudniillik lealacsonyodott, értékét vesztett, anyagiassá lett kultúrában élünk. Alacsony nivójú, lezüllesztett, értéken aluli szinten kényszerítik ránk a valaha magasabb rendűnek tudott művészeteket az irodalom, a zene és a képzőművészetek területén. Hinni szeretném, hogy a szakralitás ösvé-nyéről letéritett egyetemes művészet újra visszatalál arra az útra, melyen évezredek át irányt mutatott a foly-ton változó korok embere számára. A születő művek az esztétikai öröm-szerzés mellett értelmező, vigasztaló szerepet is kell hogy betöltsenek. Egy-fajta küldetés a művész feladatának beteljesítése: örülök, hogy részese lehetek képeim révén az álmok meg-valósulásának.

Hetven év: 1944-től 2014-ig het-ven év telt el, eddigi életem években számolva ennyi. Sportnyelven szólván, a hetvenedik menet. Képzeletben ülök a szorító sarkában, és várom a bírói döntést. Frissnek érzem magam. Most már, tapasztalatból, azt is tudom, hogy a lélek megőrzi gyermeki frissességét, csak a test állapota jelzi a múltó éveket. Abban reménykedem, hogy végül bölcsebbé válok, és ezzel arányosan képeimen is tükröződik majd a leegy-szerősödött, csak általam megvaló-sításra váró festői igazság kifejeződése, melyre életemet áldoztam.

*Tunsaia Mihály*